TEXT A FOTO: ING. VLADIMÍR VALENTA, CSc.

TVÁŘ NAŠÍ KRAJ

V ZRCADLE ČASU

Halda nad Řevnicemi

Babka 506 m.n.m.

Žijeme v nám vymezeném čase a prostoru. Jsme postaveni před zcela určitý, na naší existenci nezávislý fakt, že Země existovala dávno, pradávno před námi, že ji formovala údobí, jejichž časový rozměr je ve srovnání s lidským věkem těžko pochopitelný. Jak se ukazuje, lidé si jen s velkými obtížemi umějí představit pouze nepatrný časový zlomek toho, totiž překvapivě rychlý nástup lidské civilizace po poslední době ledové. Lidé si ani neuvědomují, že tvář naší krajiny za oněch 12 000 let prodělala skutečnou revoluční změnu jak vlivem přirozeného vývoje, tak stále silněji působením člověka. Začátky toho můžeme stopovat od doby kamenné. Výrazně do přeměn povrchu Země zasáhly již dávné civilizace od Číny přes Mezopotámii, Egypt, Řecko, Řím po indiánské civilizace v Americe.

Ve střední Evropě byl ve starověku přirozený vývoj krajiny méně zasažen. Civilizace jej začaly ovlivňovat teprve v průběhu subatlantiku, zejména v obdobích kultur halštatské a laténské. Zásadní vliv na přírodní děje v modelování krajinného rázu měl až společensko-kulturní vývoj v historické době slovanské. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě zanechaly výrazné stopy, vrásky a brázdy v krajině.

Nechci hodnotit, zda tento vývoj byl dobrý nebo špatný. Nepochybně odpovídal stavu společnosti a jejích nároků a vědomostí, v neposlední řadě i technických možností. Razantní zásahy do krajiny přinesla průmyslová revoluce v 18. a 19. století. Rozvoj průmyslu vyvolal hlad po surovinách a zdrojích energie. Po ruce byly lesy. Do poloviny 19. století se teplo a energie získávaly převážně ze dřeva. Tak byly smýceny přírodní lesy a nahrazeny výsadbami hospodářských lesů.

Rostoucí populaci bylo třeba nasytit. Zvyšuje se výměra orné půdy. Zorňují se louky a pastviny, vysoušejí se rybníky. Pastevectví se posouvá do hor na úkor lesů. Tvář krajiny se mění. Rokokové a romantické obrazy bukolické krajiny, v níž znatelně ubylo lesů a vodních ploch, jsou svědky doby. Také mapy tzv. josefínského mapování jsou toho dokladem.

Do odkazu minulých dvou staletí se zapsal dosud nevídaný růst vědeckých poznatků a jejich technického využití. Zatím co baroko obohatilo krajinu o baňaté kostelíky na návrších, druhá polovina 19. století protkala krajinu železnicemi překlenujícími údolí antikizujícími oblouky viaduktů, 20. století se vrylo do krajiny stavbami rychlostních silnic a dálnic se sofistikovaným labyrintem přivaděčů, mostů a estakád, lesy průmyslových komínů a chladicích věží, stožárů rozhlasu, televize a mobilních sítí, liniovými stožáry dálkových elektrovodů a krabico-

Rašelinné vrchoviště se suchopýrem a Černé hoře

INY

Jezírka na vrchovišti, vzadu Světlá hora

Elektrovod přes Brdy

vých skladů, továren a supermarketů uprostřed polí podél dálnic.

Války výrazně zasahují do změn v krajině. Třicetiletá válka zpustošila a vylidnila zemi, opuštěná krajina zarůstala lesy. Víc než století trvalo, než se naše země vzpamatovala. Sociálně politické reformy v poslední čtvrtině 18. století jednak odvrátily krvavou lázeň násilné revoluce, jednak otevřely bránu rozvoji společenskému, vědeckému a technickému. Po překonání následků napoleonských válek dochází k ekonomickému i populačnímu růstu. Za dvě stě let se počet obyvatel českých zemí zečtyřnásobil. Populační, ekonomický a technický růst se nesmazatelně vryl do krajiny.

To je trend nejen celoevropský, ale celosvětový. Problémy se globalizují. Přes všechny hrůzy a oběti dvou světových válek počet lidí na Zemi prudce narůstal. Miliarda lidí se během 20. století rozmnožila na sedminásobek. Po ničivé II. světové válce se počet lidí na Zemi paradoxně nesnížil, naopak došlo k populační explozi. Vzrostly nároky lidstva nezbytné, ale i zbytné. Nároky lidí byly a jsou uspokojovány exploatací přírodních zdrojů.

U nás stejně jako jinde ve světě vyrůstaly těžní věže a nové kopce - haldy, odvaly a smetiště. Krajinu zraňují hluboké těžební jámy na sklářský písek a schodové velkolomy na vápenec. Kamenolomy na stavební kámen, na žulu a čedič pro stavby silnic a železnic odhalují rozsáhlé geologické profily, které geologům a paleontologům otevírají kroniku objevování vývoje Země. Zaplavením jam po těžbě štěrků a písků se krajina oživuje písčáky. Tak se vytvářejí nové niky pro nové druhy a nebo azyl pro zvěř vyhnanou z polí mechanizací, chemizací, meliorací a zcelováním lánů. Vyrůstají stále vyšší komíny továren, jejichž kouře zahalují krajinu a škodlivé imise ničí stromy, půdy, zvěř a poškozují zdraví lidí. Nejen pro totalitní společnosti je typické, že místo střízlivých úvah nastupuje megalomanie. Ta vrývá nesmazatelné jizvy do krajiny.

Jestliže neuváženým rabováním a marnotratným spalováním hnědého uhlí se na severu Čech vytvořila měsíční krajina a imisní dopady zlikvidovaly lesy pohraničních hor, bylo by přes to dilletantskou chybou mluvit o tom, že tato krajina je mrtvá a neprobíhají v ní přírodní procesy. Přírodní procesy probíhají stále a všude: na souši, v moři, v ovzduší, v deštných pralesích stejně jako na poušti či v ledové Arktidě nebo na výsypce odpadů, probíhají všude. Bez nich by vesmír neexistoval. Jde však o to, které z nich jsou našemu pojetí udržitelného života příznivé.

Českomoravská krajina je součástí formování evropského kontinentu. Její vývoj s ní souvisí, i když vliv střetání rozdílných kultur, sfér zájmů a socio - politického vývoje vryl charakteristické rysy do její tváře.

Důsledky globalizace krajinu nepochybně poznamenávají. O jednom z přístupů ke globalizaci jsem byl poučen již počátkem 70. let, když jsem se hlavou proti zdi snažil prosazovat instalace odsiřovacích zařízení do elektrárenských bloků. Odpovědný vládní činitel mi sdělil, že elektřina je „krev republiky“ a nelze ji odčerpávat na takové nesmysly. Na moji námitku, že takto emisemi otrávená „krev republiky“ způsobí rakovinu krajiny, mne s ledovým sarkasmem ujistil, že moje představy jsou falešné a návrhy zbytečné. Strana a vláda na to vše mají jednoduše a levně řešící teorii globálního zamoření. Když vychutnal můj očividný šok, triumfoval plánem výstavby tři sta metrů

vysokých komínů, ze kterých se emise globálně rozptýlí v obrovské mase atmosféry. Neměl jsem tu nejmenší šanci zabránit zlu. Svoje globalizační komíny v Česku skutečně vystavěli a na praktické důsledky jejich zvrácené teorie v krajině i v lidech dodnes velmi draze doplácíme.

V současné době stále vykazuje poškození imisního původu přes padesát procent lesních porostů. Krajinný ráz našich zalesněných pohraničních hor se výrazně změnil. Působením kyselých dešťů byly nejen zničeny tisíce hektarů lesů, ale zároveň byla poškozena sama struktura lesních půd. Tomu napomohlo, i když zdaleka ne tak výrazně, opakované pěstování generací hospodářských monokulturních smrčin. Za posledních dvě stě let se změnilo druhové a věkové složení lesních ekocenóz rychleji než za celé údobí subatlantiku. Změnila se i kvalita humusu. Situace je stále kritická v exponovaných oblastech pohraničních hor. Možnostmi a způsoby revitalizace se zabývají týmy odborníků. Levné rozhodnutí v 70. letech 20. století si vyžaduje nákladná řešení v 21. století.

Intenzifikace zemědělské výroby je také globálním trendem, který mění tvář nejen naší země. U nás nabyly meliorace destruktivního charakteru v 70. a 80. letech 20. století. Docházelo k rozsáhlé, neváhám říci brutální likvidaci rozptýlené zeleně, remízků, kazů, mezí a po staletí zemědělci tvořených vrstevnicových pásů a polních cest s křovinnou a stromovou vegetací. Zasypání a odvodnění pramenišť, neuvážená napřimování a kanalizace stružek, potůčků a potoků, drenážování polí, nivních luk a mokřadů a jejich přeměna ve velkolány orné půdy vedly k pejorizaci krajiny, k významnému snížení retence vody v krajině a poškození půdního pokryvu.

Současné zúžení druhů pěstovaných plodin převážně na pšenici, kukuřici a řepku olejku za vydatného použití herbicidů a insekticidů neprospívá druhové rozmanitosti. K tomu všemu nevhodné agrotechnické postupy snížily stabilitu půdního pokryvu. Vydatnější deště smývaly a stále smývají ornici, zanášejí potoky, řeky, rybníky, vodní nádrže a usazují ji ve vrstvách

Sněžka, Studničná, Obří důl

Modrý důl se Studničnou

Dole: Říjen nad Karlštejnem

bahna na cestách, tratích, návsích i náměstích. Klimatická změna spojená s přívalovými dešti umocňuje škody způsobené neprozíravou ziskuchtivostí, lhostejností a nepoučitelností. Navíc dramaticky klesá výměra orné půdy jejím zastavováním. V posledních letech přirozenou tvář venkova hyzdí problematické fotovoltaické plantáže, které anektují stovky hektarů zemědělské půdy.

Od roku 1927 činí úbytek zemědělské půdy téměř 20%; z toho jen od roku 1990 bylo v ČR ztraceno přes 60 000 ha, tj. alarmujících 7,65 ha denně! Úbytek bonitní úrodné půdy se nahrazuje strojenými hnojivy s následným zhoršením kvality povrchových i podzemních vod. Produktivita zemědělské výroby se zvyšuje nasazováním těžkých mechanizmů. Dochází k plastické deformaci půdy a snížení objemu edafonu a tím k další degradaci půdy. Zejména se zhoršila půdní kapilarita, schopnost vsaku vody do půdy a její provzdušnění. To byly další kroky ke snížení přirozené vodní infiltrace a retenční kapacity země. Dále se zvýšila půdní eroze a zanášení vodotečí a nádrží plaveninami.

Průměrné roční obsahy plavenin z území České republiky do poloviny 90tých let činily v Labi cca 400 000 t/rok, v řece Moravě cca 300 000 t ročně a Odrou odcházelo 160 000 tun za rok. V dalších letech se začal mírně snižovat objem plavenin, avšak povodněmi z let 1997 a 1998 se zejména na řece Moravě opět zvýšil. Do roku 2000 se na Labi roční množství plavenin snížilo o polovinu, na moravských tocích pouze o 20%. Záplavy v roce 2002 a v dalších letech způsobily, že hodnoty plavenin v povodí Labe značně převýšily roční průměry.

Nemáme zatím přesvědčivé přímé důkazy, jak se projevuje globální deficit ozonu v našich zeměpisných šířkách. Obecné vědomosti o škodlivém vlivu tvrdého UV záření na organizmy tu však jsou. Proto je dobře, že došlo k celosvětové dohodě o freonech. Tím nebezpečí zdaleka nebylo zažehnáno. Rok 2012 v našich zeměpisných šířkách trvale zaznamenává deficit ozonové vrstvy.

Nepochybné jsou biologické účinky troposférického ozonu na zvířata, rostliny, člověka a tím i na celou krajinu. Růst koncentrace ozonu v troposféře je způsoben valnou většinou zplodinami automobilizmu. A to už je přímá výzva soudobé civilizaci a jejím prioritám. Nepříznivé účinky na vegetaci jsou patrné v Orlických i v Novohradských horách.

Vědecko technická revoluce 20. věku byla postavena na obrovské spotřebě energie. Možno říci na marnotratném plýtvání energií. Jejím zdrojem jsou vesměs fosilní paliva, která se vytvářela v průběhu 350 milionů let. Zmiňoval-li jsem se v úvodu o obtížnosti představy vývoje krajiny v desetitisíciletí, sta miliony let se jí už vůbec vymykají. Jenom si ji ilustrujeme nálezy trilobitů nebo jurským parkem, zjištěními, že naši krajinu pokrývaly tropické pralesy, které petrifikovaly atmosférický oxid uhličitý do uhlí. Tím se v chodu milionů let snižoval skleníkový efekt, atmosféra Země vychládala. Vytvářely se podmínky pro změny geobiocenóz v pleistocénu, přicházely doby ledové. To byly zásadní změny krajiny.

Teprve nedávno, ve čtvrtohorách, se objevuje živočišný druh Homo sapiens, který z pohledu času Země bleskově expandoval. Tím, že spotřebovává sluneční energii, naakumulovanou miliony let fotosyntézou, v podstatě nárazově (vždyť co je to jedno dvě století?), uvolňuje obrovská kvanta CO_2 navíc do přírodního cyklu. Zcela zřejmě do něj zasahuje. Odpovědět přesně, v jaké kvantitativní souvislosti s přirozeně probíhajícími jevy, je velmi složité. Skleníkový efekt je však jedním z probíhajících procesů podporujících globální oteplení a tím i související další jevy nepříznivé pro lidstvo.

Vlašske boudy

Všeobecně se přijímá, že zejména od poslední třetiny minulého století se zvyšuje frekvence a intenzita nárazových extrémních klimatických jevů a výkyvů. Svědčí pro to statistická data, tabulky a grafy. Nevládne obecná shoda v tom, jde-li o nějaký přirozený cyklus Země nebo zda jde o posun nebo snad přelom v důsledku lidské činnosti. Stupňuje se četnost i intenzita orkánů a bouří. Nezdá se, že by to bylo jen v důsledku lepší záznamové a informační techniky. V minulých letech to byly vichřice Lothar (1998), u nás pak zejména Kyrill (2007) a Emma (2008), které způsobily mimořádně velké ztráty v lesních porostech. Na Šumavě pak nezvládnutá, resp. ministrovým výnosem podpořená kůrovcová pandemie zvýraznily změnu krajinného rázu.

V posledních patnácti letech nás překvapily přívalové lijáky a záplavy, které nemají v písemných záznamech obdoby. A tak se jim přisuzují přízviska od

Hostomicko pod Brdy

Dole Praha z Brdů

stopadesátileté po tisíciletou vodu. V každém případě zanechaly výrazný podpis na tváři naší krajiny a lidí.

Byly zátopy v minulosti? Zcela jistě byly. Od biblické potopy světa až po záplavy, které zaznamenávají naši kronikáři např. v letech 1118, 1180, 1272 nebo 1342, kdy povodeň rozbila Juditin most v Praze. Každé století mělo svoji velikou vodu. Kvantitativní údaje o povodních na Vltavě v Praze pocházejí až od roku 1827. Podle nich největší byla v roce 1845 při průtoku zhruba 4 500 m^3/sek a v letech 1862 a 1890 s průtoky přibližně 4 000 m^3/sek. Dvacáté století zaznamenalo sice povodňové stavy, ale pouze povodeň v roce 1942 přesahovala v Praze průtok 3000 m^3/sek. Ta v roce 2002 kulminovala v Praze 14. srpna na 785 cm s průtokem 5300 m^3/sek. Mluví se o tisícileté povodni a bezprostřední škody zejména v urbanizované krajině byly obrovské.

Před nástupem civilizace pokrývaly většinu českomoravského prostoru klimatické lesní ekosystémy. V souladu s jejich vegetací, půdním a geologickým podkladem byly i hydrologické poměry. Činností člověka v krajině nastává změna hydrologického režimu v krajině. Tam, kde člověk přírodní děje respektoval, dokázal vytvořit díla, která krajinu zušlechtila. Jsou to řady rybničních soustav nejen těch na Třeboňsku a Blatensku, ale i na Poděbradsku, Pardubicku, Jičínsku, Českolipsku, Kroměřížsku, na jižní Moravě a v Poodří. Do dnešních dnů se z nich zachovala pouhá čtvrtina.

S rostoucími technickými možnostmi začal člověk výrazně měnit krajinu. Od 19. století budoval obdivuhodná vodní díla: přehrady. Stále rozměrnější. Napřimoval a reguloval řeky pro vodní dopravu a hloubil průplavní kanály. Zejména v minulém století začal převládat technický směr, který razil názor, že regulacemi a kanalizacemi vodotečí a výstavbou přehrad se zreguluje odtok vody tak, že záplavy se stanou bajkou z minulosti. Ukázalo se však, že ryze technická řešení nesplnila očekávání. Když přišly skutečné přívaly vod, hráze praskaly, voda, která se nemohla rozlévat a zmírňovat tak svoji destruktivní sílu v záplavovém území, se řítila a bořila (a boří) vesnice i města. Chyběly brzdy říčních meandrů a volných záplavových území, kterými by se oslabovala ničivá energie vodních mas. Tisíciletá povodeň v roce 2002 se přelila přes vltavskou kaskádu a našla si svoje záplavová území, vytvářela jezera od Karlštejnska po Lahovice a Karlín v Praze. Největší záplavové jezero vzniklo u Roudnice a Lovosic. V územním plánování by se i s tím mělo do budoucna počítat.

Od povodní v letech 1997 a 1998 se v revitalizaci říčních systémů i z hlediska protipovodňové ochrany v terénu příliš nepostoupilo. To ukázala povodeň v roce 2002. Odbor ekologie krajiny MŽP sice vypracoval rámcovou koncepci, na vysokých školách vznikly výborné revitalizační projekty jako např. v Olomouci nebo v Brně, ale co je to platné, když realizace projektů narážejí na nutná vlastnická vyrovnání a na provedení komplexních pozemkových úprav. Už zde se nedostává financí, což teprve na realizaci projektů samých. Je neospravedlnitelné, že dokonce došlo i ke snižování prostředků na krajinotvorné programy.

V každém případě jsou to právě přírodní procesy, které nás zaskakují proto, že při technických zásazích do krajiny byly zanedbány nebo silně podceněny.

Rybníky zvyšují retenční schopnost krajiny, ale jenom tehdy, mají-li bezpečně konstruované hráze a funkční výpustě, aby se nemohly protrhnout, a jsou-li pro akutní stavy náležitě opatřeny přepady s koryty mimo zastavěná území, aby nemohly způsobit zkázu obcí. Podobně je nutné nejen o tom mluvit, ale v krátkém čase budovat na horních tocích suché poldry a připravovat záplavová území pro zmírnění účinků povodní se současným zajišťováním ochrany měst a obcí. To ovšem také zahrnuje důsledně dodržovat vodním zákonem vyjádřený zákaz a nezastavovat stanovená záplavová území. K tomu patří i pružný manipulační řád a perfektně fungující manipulační zařízení na všech vodních nádržích. Ty jistě nemohou povodni zabránit nebo ji zastavit, ale mohou ji časově šíře rozložit a tím i zmírnit škody. Účinná řešení by měla zahrnovat plány povodí.

Ekonomický rozvoj od 90. let minulého století přinesl řadu dalších problémů, zejména spojených s umísťováním podnikatelských zón, s fragmentací krajiny divokou výstavbou, liniovými stavbami, elektrovody, stožáry antén a solárních i větrných elektráren.

Ve velkoplošných zvláště chráněných oblastech se zachovaly jedinečné přírodní hodnoty. Tam, kde nechráníme přírodu zcela rigorózně, se objevují tlaky na její komerční využití minimálně podporou turistického ruchu. Potíž je v tom, že podnikatelé vesměs usilují o maximalizaci zisku, nikoliv o vyváženost ve vztahu člověk – příroda. V pořádku by bylo, pokud se by se investiční záměry prováděly ve vzájemné rozumné spolupráci s orgány ochrany přírody. Zde nestačí jen vyjádření o vlivech činnosti na životní prostředí. Všechny investiční plány by se od samotného začátku měly, ne-li přímo vytvářet, tedy alespoň důkladně konzultovat s ekologickými odborníky a pracovníky ve státní správě. Je nutné dobře zvážit únosné zatížení krajiny, aby nedošlo k nevratným změnám. Předešlo by se tak mnohým nedorozuměním, zklamáním

Horská chalupa nad Velkou Upou

a střetům a i nevratným škodám. Ale to se stejně tak týká velkoplošných experimentů s fundamentálně bezzásahovým režimem v ochraně přírody. Obojí může přírodu poškodit a změnit krajinný ráz.

Ekologičtí odborníci jak ze soukromého sektoru, tak ze státní ochrany přírody by měli podnikatelům, investorům, obcím a jejím obyvatelům poradit, kde co mohou nebo nemohou podnikat, a stanovit jim nutné podmínky a limity, které je při podnikání nutné dodržovat. Je zbytečné lpět na dogmatech a všude na striktních zákazech. Na druhé straně rozhodně není přijatelné, aby podnikatel, který dostane výjimku ze zákona a jsou mu stanoveny omezující podmínky pro určitou činnost ve zvláště chráněném území, nakonec vyžadoval jeho zrušení s odůvodněním, že mu snižuje zisk a brání v podnikání.

Turistika, rekreace a sporty vyžadují infrastrukturu, která nesporně ovlivní tvář krajiny. Jde o to, aby ta tvář zůstala stále přívětivou. Rozvoj turistického ruchu v krajině je nutné posuzovat citlivě a usměrňovat ho se znalostmi stability a ekologické únosnosti a také estetických kritérií území tak, aby byl ke prospěchu lidem, ale nepoškozoval právě ty přírodní hodnoty, které návštěvníky přitahují.

Na mnohých místech se setkáváme s devastačními následky neuvážené lidské činnosti. Mnohdy dopady své činnosti člověk nezvažoval a nebo ani ve své době k tomu neměl dostatek znalostí. Dnes, když v poznání světa kolem nás jsme jako lidstvo za drahou cenu postoupili, jsme povinni napravovat důsledky chybných rozhodnutí, léčit jizvy ve tváři naší země, ať už se jedná o revitalizaci podkrušnohorské pánve nebo o obnovu autoregulačních přírodních procesů ve vybraných porostech nejen národních parků. V mnohých rozhodnutích však postrádám moudrost, protože příroda, jestli jí trochu pomůžeme nebo někdy aspoň dále neškodíme, prokazuje velkou regenerační schopnost.

Náprava chybných rozhodnutí v zásazích do krajiny a její revitalizace by měla jen malý smysl, pokud si nevytvoříme vizi, co s krajinou dál. Jak chápeme krajinu, bez níž naše trvalá existence není možná, jak s ní chceme zacházet, jak s ní hospodařit?

Udržitelný rozvoj je v dlouhodobém horizontu vyloučen, nebude-li současně provázen jednotnou koncepcí ochrany přírody a krajiny, kterou budou respektovat všechny resorty hospodářského rozvoje. V 70. a 80. letech minulého století byl v ČSSR fedrován jakýsi apartheid

Přírodní park Hřebeny

zvláště chráněných území chráněných krajinných oblastí, národních parků a rezervací od ostatní krajiny, která byla vydána všanc prostorovým technologickým a technickým experimentům prováděným s neuvěřitelnou ignorancí jejich ničivých dopadů. Přes to nebo právě proto ani ZCHÚ neunikla přímým technickým zásahům a experimentům nebo ničivým dopadům industriálního Golema, který se vymknul z rukou. Velkou nadějí pro stabilizaci krajiny a podporu zachování druhové pestrosti a zároveň závazkem ze zákona o ochraně přírody a krajiny je vytváření biokoridorů, biocenter a respektování významných krajinných prvků v krajině. Bohužel mocné tlaky na destrukci krajiny působí stále, jen politický diktát nahradil diktát peněz anebo lépe řečeno dnes působí obojí.

Totalitní moci se však vydařila geniální intrika. Vytvořila jakási chráněná ghetta pro ochránce přírody a 90% země si uvolnila pro bezbřehou pejorizaci jak megalomanskou zemědělskou velkovýrobou, tak pro rabování přírodních zdrojů

Pohled na východ ze skály na Modrých kamenech

Rozcestí pod Skalkou, Hřebeny

Dole Velká hora z Doutnáče

těžkou industrializaci. To mělo svoje nesmírně závažné důsledky psychologické a socio-politické, které přežily dobu a tradují se dodnes. Ve společenském vidění se podařilo ekology eliminovat a sevřít do drátěných košil donquichotů nebo jim navléci svěrací košilky a vypálit jim cejch pošetilců. Překvapivě snadno obě strany tuto segregaci přijaly a utvrzují se v tom.

Ke škodě všech se do společenského podvědomí podařilo naočkovat toto podezření, které ekologičtí fundamentalisté-ekologisté nikdy nepřekonali. Naopak svými militantními postoji, často tvrdohlavou neschopností reálně hodnotit fakta, docházet k porozumění skutečnosti a k dorozumění s lidmi, zato však schopností jít na ostří nože se sektářským zanícením, ho dodnes stále rozněcují. A tak se paradoxně stává, že developerům a podnikatelům mohou projít mnohá násilí páchaná na krajině. Někteří zatvrzelí fundamentalisté spolu s náležitou medializací pošetilosti a hostility dokonce způsobili, že obyčejným lidem naskakuje alergická vyrážka, slyší-li něco o ekologii a ekolozích.

Ale to je přece úplně špatně. Před časem jsem jel kamsi vlakem a pročítal jsem nějaký přírodovědecký časopis. Tím jsem se stal spolucestujícím náhradním terčem za nějaký hřích ekologistů. Nechal jsem je vypovědět svoje a pak, v klidném rozhovoru se moji spolucestující dozvěděli, že je to vlastně jinak. Nakonec se loučili jako přátelé, kteří pochopili, kde je zakopaný pes. Sektářství, přesvědčení o vlastní neomylnosti a hostilní kariérizmus nijak neprospívají perspektivě trvalé udržitelnosti krajiny v čase a prostoru, neprospívají společnosti ani krajině.

V souladu a s plným respektem k dosavadním zákonům a programům je na čase vytvořit a důsledně provádět komplexní a resortně integrující takový celospolečenský záměr rozvoje v krajině, takovou koncepci či politiku územního rozvoje, zahrnující komplexní program obnovy, ochrany a tvorby krajiny, který bude respektovat zájmy jejích obyvatel, kteří si uvědomí, že udržitelnost rozvoje je v těsné vazbě na udržitelnosti života a ten závisí na trvalé udržitelnosti přírody a krajiny. Možná, že to zní idealisticky, ale je to realita.

Toto uvědomění musí být natolik silné a trvalé, že ho nebudou nemuset probouzet až přírodní katastrofy. V tom čeká vládní i nevládní ekologické organizace a instituce perspektiva rozsáhlé spolupráce, obrovské práce i spoluzodpovědnosti. Na státní úrovni k tomu může přispět přijetí principů Evropské úmluvy o krajině a zpracování tomu příslušné české legislativní normy v návaznosti na zákon o ochraně přírody a krajiny. Důležité je respektování principů této úmluvy při tvorbě Zásad územního rozvoje krajů a v plánech územního rozvoje obcí.

Každé nové rozhodnutí ovlivňující přírodu a krajinu se musí přijímat uvážlivě a odpovědně s vědomím dlouhodobých dopadů civilizačních tlaků na krajinu a její únosnost. Krajina a příroda není pro jednorázové použití a pak šups do odpadu. Krajina není předmětem pro kořistníky jedné generace. Byla domovem všech našich předků a přes všechny na ní spáchané hříchy patří i všem našim potomkům. Její tvář se během času mění, ale dbejme, aby zůstala stále přívětivou.

TEXT A FOTO: PROF. LADISLAV MIKO, CSc. ING. MICHAEL HOŠEK, FOTO: ING. VLADIMÍR VALENTA, CSc.

PŘÍRODA A KRAJINA ČESKÉ REPUBLIKY V ROCE 2009 A DNES

„Příroda a krajina – dva pojmy, kterým nejspíše rozumí úplně každý“, je první věta úvodu ke Zprávě o jejich stavu z roku 2009. Od jejího vydání už uběhly tři roky, ale přesto je stále aktuální a u odborné i širší veřejnosti populární. Proč?

I když první věta naznačuje, že jsou nám oba pojmy poměrně jasné, ve skutečnosti tomu tak není. Každý z nás je vnímá svým úhlem pohledu a očekává od nich naplňování především svých potřeb. A ty mohou být velmi různorodé. Pro jednoho je to městské prostředí v okolí jeho bydliště, kde je spokojen a nic mu neschází. Pro druhého to naopak znamená průchodnou a harmonickou krajinu, kterou se toulá snad každý víkend. Jejich stav však není důležitý pouze pro jednotlivce či malé skupiny obyvatel v oblasti jejich bydliště. S přírodou a krajinou pomocí svých zákonných zmocnění nakládají především resorty, o čemž svědčí jejich pravidelně vydávané situační zprávy. Každý z nich nakládá s přírodními zdroji po svém a většinou s nejlepším vědomím a svědomím, vzhledem ke svému určení: Ministerstvo zemědělství, průmyslu a obchodu, místního rozvoje, dopravy, a další. Mohlo by se zdát, že se do jejich situačních zpráv stačí začíst a automaticky se nám složí dostatečně ostrý obrázek stavu, v jakém se naše okolí z hlediska přírodního a krajinného nachází. To je však velký omyl. Obdržíme sice mnoho informací, ale navzájem nesouvislých. Čteme tam například o tom, jaké jsou zemědělské aktivity bez vazby na přírodní složku, popřípadě rozvoj infrastruktury bez vazby na komplexní pozemkové úpravy a podobně. Jednoduše se dočteme o jednotlivostech, které nám však, protože nejsou provázány, neřeknou nic o celku.

A to byl základ, ze kterého vzešla idea sepsat takovou zprávu, která by přírodu i krajinu, tj. naše životní prostředí, pojala celistvě. Měli jsme dobrou výchozí pozici. V období vzniku bylo k dispozici několik souhrnných hodnocení, které Česká republika zpracovala (například pro potřeby směrnice o stanovištích nebo rámcové směrnice o vodách), a zároveň jsme byli schopni se opřít o dlouhodobou spolupráci s experty a akademickými institucemi. Proto jsme si určili poměrně ambiciózní cíl, kterým bylo vyhodnotit stav všemi obecně uznávanými typy hodnocení, které se na evropském kontinentu, popřípadě celosvětově, používají.

Výsledkem je Zpráva, ve které je například stav druhů hodnocen jak z hlediska jejich klasifikace v červených seznamech, tak i z hlediska míry ohrožení v Evropské unii, a pak i na mnoha konkrétních příkladech, vztažených pouze k našemu území.Vše je co nejvíce propojeno, takže si pozorný čtenář najde informace například nejen o stavu jednotlivých skupin biotopů, ale je schopen pochopit, jak se tento stav projevuje na aktuální podobě české krajiny. Ostatně – krajina je ve Zprávě díky své důležitosti pojednána v samostatné kapitole.

Je důležité upozornit na to, že jako editoři i autoři od počátku chápeme člověka jako součást přírody a hlavního tvůrce a udržovatele krajiny. Čtenář se tedy ve Zprávě najde, a to jak v pozitivním, tak v negativním smyslu slova. Jsme hlavním činitelem, který má v rukou stav našeho prostředí. A tato zpráva mu má napomoci pochopit, s čím, jak a s jakým výsledkem zachází. O to je důležitější, že byla Zpráva vzata na vědomí Vládou České republiky dne 16.11. 2009.

Zpráva má také ještě jeden účel, bezpochyby úspěšně naplněný: je to první souhrnná informace o stavu a trendech přírody a krajiny, tj. podklad pro posuzování změn (anglicky řečeno baseline). Uvědomili jsme si totiž, že pokud chceme přírodu a krajinu pečovat systematicky, je nutné je také systematicky hodnotit. A k tomu je Zpráva základem. Doufáme, že se nám po pěti letech od jejího vydání podaří opětovná publikace s aktualizovanými údaji, abychom byli schopni porovnat trendy a snad je i zohlednit ve svém chování. V souvislosti s tím stojí za zmínku, že obdobný první „baseline“ na evropské úrovni vznikl až o rok později, tj. v roce 2010 (Biodiversity Baseline 2010, vydaný Evropskou agenturou pro životní prostředí se sídlem v Kodani).

Věříme, že pro čtenáře Zpráva stále neztrácí na přitažlivosti a je nadále inspirativním čtením, vybízejícím k zamyšlení.